

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА



ДЯКОВ ОЛЕКСІЙ АНДРІЙОВИЧ

Допускається до захисту:

В.о. завідувача кафедри
журналістики та соціальних
комунікацій

_____ Наталія СТЕБЛИНА

« _____ » _____ 2023 р.

**"ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ: СТВОРЕННЯ ТА РОЗРОБКА КОНТЕНТУ ДЛЯ
ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ ПРО ПОДІЇ МИНУЛОГО ТА АНАЛІТИКА
ОКРЕМИХ ПОДІЙ У ФОРМАТІ НЕЛІНІЙНОГО ФРАГМЕНТАРНОГО
ПОДАННЯ"**

Спеціальність 061 Журналістика

Випускова робота (медіа-проект)

Керівник:

Стеблина Н.О., професор кафедри

журналістики та соціальних комунікацій

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

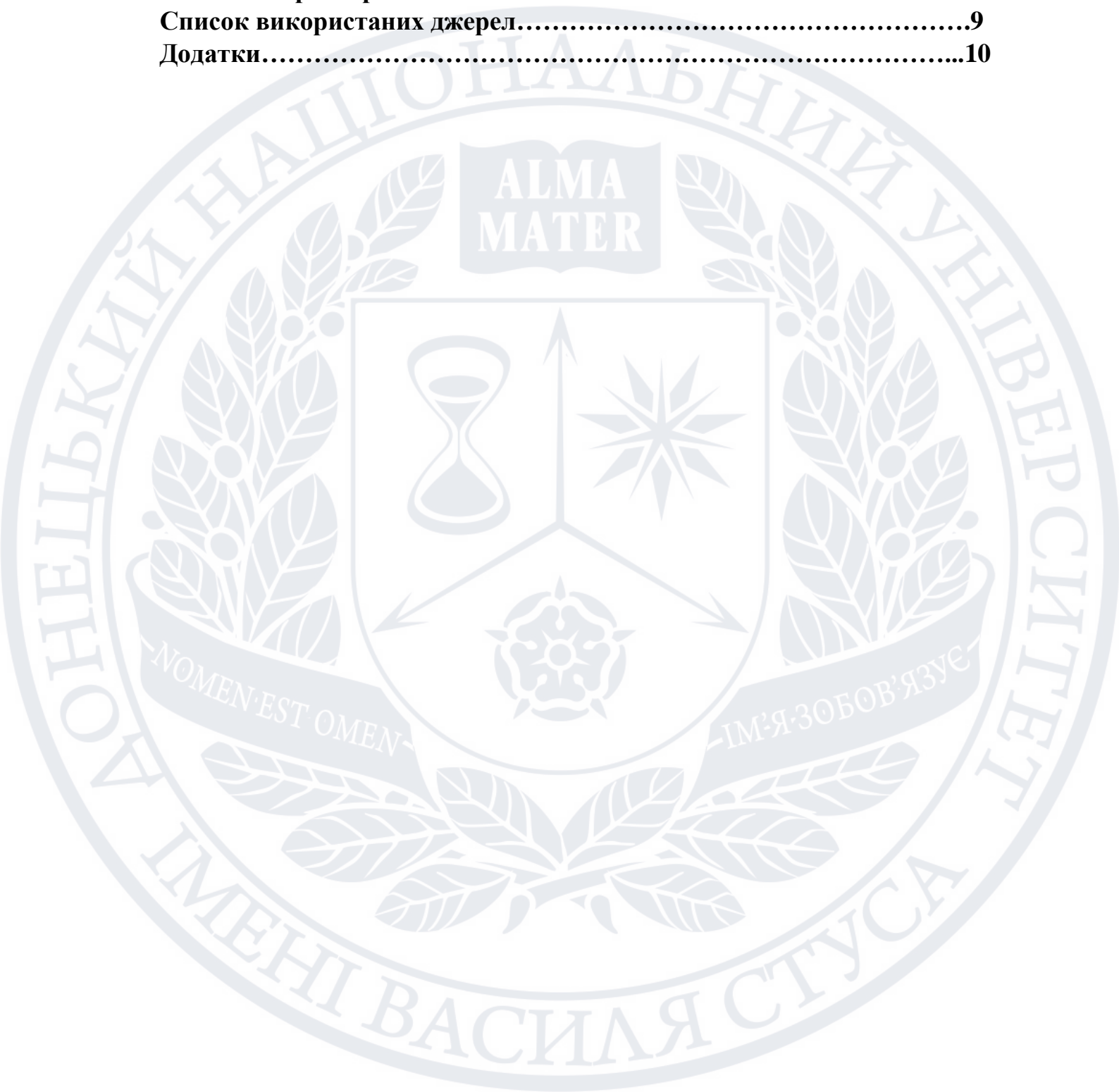
Голова комісії: _____

(підпис)

Вінниця – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Опис проєкту.....	5
Технічні характеристики.....	8
Список використаних джерел.....	9
Додатки.....	10



ВСТУП

Актуальність обраної теми

Будь-яке розуміння причинно-наслідкових зв'язків у політичній, економічній, соціальній сфері потребує адекватної оцінки подій, процесів та явищ, що є передумовами, фрагментами перебігу або сучасними чи прогнозованими результатами двох попередніх складових фактичних епізодів. Якщо вивчати певні сфери людської діяльності та окремих прецедентів лише у контексті сучасності і кількох минулих років, даних для повноцінного розуміння більшості суспільно-політичних ситуацій буде недостатньо. Вивчення історії забезпечить і фахових спеціалістів, і пересічних осіб базою, що вирішує дану проблему.

Відкриття для себе минулого з моменту появи людства дає відповіді на питання про причини і способи виникнення окремих явищ; про появу і функціонування суспільно-політичних систем, про культурні аспекти людства, надає біографічні дані найвпливовіших осіб різних часів. Опрацювання усього названого забезпечує розуміння суті окремих подій і процесів минулого та сучасності, їх передумов і впливу у перспективі. Відповідно, для отримання повноцінної картинки усі названі речі варто вивчати у контексті всесвітньої історії, а не окремих локальних її фрагментів.

Щодо подій, що передували появі людства, можна стверджувати, що розуміння масштабів глобальної екосистеми, яка здатна забезпечувати повноцінне функціонування нашої цивілізації, особливо розкриє естетичне сприйняття нашого світу і, ймовірно, підвищить рівень свідомості стосовно турботи одного про одного і всіх нас про планету з метою максимального продовження тривалості існування людей.

Для реалізації зазначених аспектів у суспільстві і підштовхування суспільства до вивчення минулого було створено телеграм-канал «Історія: Світ, яким він був», котрий займається популяризацією історії серед безпосередньо україномовної аудиторії.

Об'єкт медіа-проекту

Медіа-ресурс із історичними відомостями «Історія: Світ, яким він був» на платформі Telegram.

Предмет медіа-проєкту

Пошук, обробка та подання інформації про історичні події, процеси, явища і персоналії у типових форматах платформи Telegram.

Мета медіа-проєкту

Метою проєкту є популяризація вивчення історії серед україномовної аудиторії для підвищення рівня громадської та особистісної свідомості, медіаграмотності та орієнтування у суспільно-політичних процесах.

Завдання медіа-проєкту

- Створити телеграм-канал;
- Знайти основні та додаткові джерела інформації та зображень для їх подальшої обробки та поширення;
- Узяти інтерв'ю у експерта на тему комплексного історичного явища;
- Забезпечити систематичну публікацію постів у телеграм-каналі;
- Займатися популяризацією каналу.

Новизна та унікальність медіа-проєкту

Ключові особливості проєкту полягають в тому, що обрана форма подання матеріалу забезпечує ненав'язливе, але систематичне інформування реципієнтів про події, факти і явища з різних історичних проміжків. Така подача збільшує ймовірність того, що читач зацікавиться тією чи іншою темою і почне самостійно шукати інформацію, аналізувати і будувати причинно-наслідкові зв'язки. Також варто зазначити, що в україномовному просторі таких ресурсів достатньо мало.

Методи, використані при підготовці медіа-проєкту

Під час роботи над медіа-проєктом були використані навички пошуку, обробки та подання інформації, здобуті під час навчання в університеті. Також використовувалися особисті знання з всесвітньої історії для орієнтації у хронологічній шкалі, уміння працювати із месенджером Telegram. Для створення окремих матеріалів використовувалися аналіз, інтерв'ювання та абстрагування.

ОПИС ПРОЄКТУ

Проєкт реалізовано у вигляді науково-популярного ресурсу із невеликими постами, переважно, інформаційного характеру. Публікації створені на різні історичні теми, що включають короткі відомості про окремих персоналій, споруди, артефакти та винаходи, події і процеси. Усі створені матеріали можна структурувати за типами і тематикою. Мова йде про такі матеріали:

- Короткі інформаційні пости із відомостями про об'єкт та супроводжуваними фото/зображеннями про події після появи людства;
- Інформаційні матеріали про події до появи людства із хештегом «#untilthefirstgraves»;
- Інтерв'ю з елементами аналітики на тему «Алхімія: розвиток, філософія, користь і сутність» із Родигінін Костянтином Михайловичем;
- Аналітичний матеріал рубрики «Плацдарм у свідомості» під назвою «Як тоталітарні країни минулого впливали на глядача через документальні фільми»;
- Художньо-публіцистичний матеріал «Маленькі щури»;

Короткі інформаційні пости без маркування створювалися у довільній формі.

Відео, фотографії та зображення узяті зі стокових платформ (Unsplash, Pexels, Pixabay) або з інших джерел, на які у відповідних постах є посилання. Тексти у таких постах – це відомості про певний об'єкт.

Інтерв'ю на тему «Алхімія: розвиток, філософія, користь і сутність» було взято у Костянтина Михайловича Родигіна, кандидата філософських наук, старшого викладача кафедри журналістики та соціальних комунікацій Донецького національного університету імені Василя Стуса. У тексті висвітлені історичні дані про алхімію як явище у різних його трактуваннях, пов'язані із ним персоналії, факти, міфи. Присутні елементи аналітичного інтерв'ю: дана характеристика певним явищам та процесам, побудовані причинно-наслідкові зв'язки між подіями, наявні спроби дефініцій окремих аспектів. Окрім загальної мети, завданням матеріалу є створення повноцінної картини про багатогранне історичне явище у

реципієнта, спроба зацікавити читача через залучення до створеного середовища, насиченого цікавою інформацією.

Аналітичний матеріал на тему «Як тоталітарні країни минулого впливали на глядача через документальні фільми» у рубриці «Плацдарм у свідомості» створений на основі дослідження документальних фільмів СРСР та Нацистської Німеччини. Аналіз стрічок відбувався за складовими матеріалів, кожна з яких детально вивчена на предмет елементів впливу на свідомість на прикладі конкретних кінострічок. Окрім загальної мети, завданням публікації є забезпечення реципієнта широким спектром даних про способи впливу на свідомість в історії тоталітарних держав, що проілюстровані на практиці. Ілюстрації у матеріалі носять декоративний характер. Текст містить попередження про наявність в об'єктах дослідження комуністичної та нацистської пропаганди.

Художньо-публіцистичний матеріал «Маленькі щури» у метафорично-саркастичній формі висвітлює процеси формування диктаторських тоталітарних режимів на прикладі Римської імперії і Нацистської Німеччини із посиланнями на сучасні тоталітарні режими. Робота створена з метою демонстрації негативних якостей та слабкості процесів формування та існування цих режимів, змусити реципієнта замислитися над сутністю диктаторських режимів. Інтерв'ю, аналітичний та художньо-публіцистичний матеріали розміщені на онлайн-платформі «Telegraph», посилання на них у телеграм-каналі.

Ці публікації виконують навчальну та культурно-просвітницьку функції, створені аби зацікавити реципієнта заглибитися у ту чи іншу тему і спрямовані безпосередньо чинити ефект, що властивий вивченню історії людства, як зазначено у вступі.

Публікації із хештегом «#untilthefirstgraves» - матеріали інформаційного характеру, що містять інформацію про події у часовому проміжку від сформування планети Земля до появи людства. Фотографії та зображення здебільшого ілюстративні і містять інтерпретації, або схожі за описом у текстовій частині ландшафти. Текстова частина оформлена у вигляді інформаційних повідомлень, може містити жарти або елементи художності з метою спрощення процесу

сприйняття складних історичних відомостей із відповідними термінами. Публікації з «#untilthefirstgraves» виконують навчальну та культурно-просвітницьку функції, створені, щоб зацікавити реципієнта у вивченні доісторичних часів і спрямовані безпосередньо чинити ефект, що властивий вивченню перебігу подій, які передували появі людства, як зазначено у вступі. Для кращого засвоєння процесів зародження, еволюції та вимирання, а також формування об'єктів неживої природи, пости цієї рубрики публікуються із дотриманням хронології у кількості 1 пост на тиждень із 6 березня (анонс рубрики – 21 лютого).

Усі публікації (окрім «#untilthefirstgraves») подаються у нехронологічній послідовності, без контексту часу, місцевості, культури, теми. Така різноманітність є більш ефективною з точки зору методів зацікавлення аудиторії у вивченні тієї чи іншої теми або історичного періоду, створює на умовній хронологічній шкалі цілісний історичний контекст із осередками інформації про різні місця, об'єкти і часи, що постійно доповнюється.

Перспективи проєкту

У подальшому попередньо планується створення невеликих інформаційних постів із певною періодичністю.

ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

«Історія: Світ, яким він був» - телеграм-канал із нікнеймом «@storyoutpost», де у період з 15 січня 2023 року по 28 травня 2023 року розміщено 50 публікацій, що викладені у 54 постах. Більшість публікацій (окрім великих матеріалів) викладено у вигляді постів у стрічці каналу. Будь-які додаткові чати, супроводжуючі канали відсутні. Великі матеріали опубліковано на платформі Telegraph, посилання на них розміщено у каналі.

З метою збільшення кількості підписників у телеграм-каналі був створений Тік-Ток профіль на відповідну тематику із аналогічною назвою. У ньому розміщено 7 відео із зображеннями з основного ресурсу. Даний засіб себе не виправдав, натомість у перспективі може бути використаний у якості резервної платформи на випадок блокування телеграм-каналу. Також для збільшення аудиторії каналу було розміщено рекламу на особистій сторінці автора в Instagram. На даний момент аудиторія телеграм-каналу налічує 29 підписників. Публікації збирають певну кількість реакцій, що варіюється від трьох до семи на різних постах. Враховуючи те, що у ресурс не вкладалися кошти, і кількість підписників, і відношення кількості підписників до кількості реакцій на постах є задовільними. У перспективі плануються заходи щодо розширення аудиторії через популяризацію Тік-Ток каналу, просування телеграм-каналу в особистих соціальних мережах. Допустиме придбання реклами на відповідних ресурсах.

В процесі виробництва використовувалися Adobe Photoshop, Vectr, текстові редактори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. English Heritage. URL: <https://www.english-heritage.org.uk/> (дата звернення: 14.05.2023).
2. Free to use and reuse sets. Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/free-to-use/> (date of access: 12.05.2023).
3. History. FBI. URL: <https://www.fbi.gov/history> (date of access: 13.05.2023).
4. Sciencedirect. URL: <https://www.sciencedirect.com/> (дата звернення: 06.05.2023).
5. The Cambridge Ancient History. Internet Archive. URL: https://archive.org/details/iB_Ca/01-01/ (date of access: 15.05.2023).
6. World History. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/> (date of access: 04.05.2023).
7. World History Encyclopedia. URL: <https://www.worldhistory.org/> (дата звернення: 03.05.2023).

ДОДАТКИ

Маленькі щури

Всі вони носили щось схоже і називалися майже однаково. Єдине, що у житті лиш деякі попередники справді мали ту силу, волю і величність, про яку так голосно люблять волати у збудованих на попелищі курниках. Отак воно. Коли мешканцям квітучих долин починає паморочитися від ароматів рослин, котрих вони, звісно, не висаджували, на місці смарагдових фортець з'являються дубові курники. Із подібними гербами, піснями та «жорсткою лапкою» Генерального завідувача курником мешканці Нового світу починають свій рух у майбутнє.

Так, усі називалися майже однаково. Вважали себе величними птахами, що на крилах своїх принесуть добро і щастя у навколишні ліси, степи, озера. Усюди, де є помістя із зеленуватого, напівпрозорого каменю, має стояти курник! Бо так написано завідувачем на виході з курнику.

Чому курник? Ну, або сарай... Просто на кожному такому сараї «жорсткою лапкою» вирізаний герб чи то орла, чи то страуса, чи то курки... Усе залежить від розміру сараю та світогляду його мешканців. А найближчим часом доводиться говорити саме про курники, якщо порівнювати ці халупи із тим маєтком, що на нього із постійними зітханнями косяться.

На маєтку, як ви вже зрозуміли, теж птах зображений був. Кажуть, величний був дім. Високий, гордий, із безмежним садком навколо. Щоправда, цей садок свого часу кропивою поріс, будяками. Яблука черв'яки поз'їдали, кроти погризли кожен дрібний корінчик, що ховався у напівзнайомому ґрунті. На територію щурів понабігали зайці, білки, поналазили змії та ящірки, прилетіли горобці та голуби, що стали з висоти пташиного польоту висловлювати свою громадянську позицію щодо місцевого адміністративного устрою за посередництвом наслідків поїдання несвіжих плодів горобини. І стали хазяйнувати, доїдати залишки рівненько висаджених малинових кущів. Щури у маєтку довго видивлялися у далечінь, тремтячими лапками нервово потираючи віконні рами із червоного дерева. У чорних цяточках на місці очей гризунів вже ледве вмщувалися страх і відчай. Бур'яни, змії і голуби були уже достатньо близько. Нові мешканці залишків саду

виглядали досить органічно. Так би мовити, вписувалися у новостворений порядок. Щурів це не дивувало. Щури були налякані, але не здивовані. Чи варто говорити, що великий сад важко доглядати? Чи варто говорити, що кожна непрополена вчасно грядка, кожен забутий корінчик рано чи пізно, але починають повертатися до повноцінного життя. Старого, справжнього життя. Чи варто говорити, що немає кращого добрива для вільного лісу, аніж попел великого саду, залізаною під фермерську лінійку? І чи варто згадувати, що великі сади потребують вирубування лісу, знищення папороті, кропиви, бур'яну, вигнання усього, що може залишити місцевість самостійно? При цьому, високі стіни не можуть забрати землю з-під ніг. Стіни інколи падають, вартові розбивають голови об м'який ґрунт, а рослини виростуть знову. Так сталося і тут. Щури довго існували у саду. Варто визнати, що вони мирно співіснували із деякими місцевими хробачками. І хробачки були щасливі. Хтось із них колись запросив сюди щурів, а хтось не став чинити супротив. Навіщо йти проти системи, якщо вона відносно непогана? А от черв'яки і місця робочі забирали, і розвиватися не давали. Як можна щось гризти, коли земля під ногами постійно обвалюється і тхне звідти якимось дивно!? Нехай звільнять місце. І так вважала більшість хробаків. А ще було кілька білок. Вони брили собі хвости, щоб від щурів не відрізнятись. Часом в них виходило підмазуватися, а часом, якщо щури знаходили у білок приховані горішки, їх кидали із зав'язаними за спиною лапками на арену, до великих павуків. Горішки – то від демонів потойбіччя! Поважаючий себе щур не куштуватиме горіхів – виключно гниль. Так було колись. А тепер – папороть і кропива були занадто близько. Щури швидко залишилися у маєтку самі, без їжі. Але ж гниль можна добути різними шляхами!.. Довго щури жерли одне одного. А поки ласощі займали усю увагу переможців, маєток повільно поростав чагарником. Кілька переможців роззирнулися навколо... А де маєток? Що? Цей сарай, ця потвора – була нашим домом? Шоб йому добре було, потвора, здається, образилася... Дах почав падати на переможців, із кумедним плямканням розмазуючи їх відкормлені тіла по плісняві на підлозі. Та і підлога почала сипатися. До речі, без участі черв'яків, хоча тхнуло так само... Це закінчилася

епоха саду. Лиш орел, що висів на залишках дверей, гордовито вглядався у далечінь і щось верещав. Але що саме – не знає ніхто.

Це історія про один із перших маєтків. Він давно згнів, але пам'ять про нього лишилася. Щури нам подарували немало. Справді немало. Але чи варті усі досягнення світу сльозинки однієї дитини? Філософське питання. В будь-якому випадку, там було багато сліз. Сад побудували на сльозах і перегної із залишків тварин.

Саду вже немає, маєтку теж. І ця історія може бути неправдою, адже її стільки разів переписували та паплюжили. Але примара величі спокушає.

І через тисячі поколінь народився щур. Темно-сірий, із білою плямою під лівим ребром. Виходець із льоху невеликої фортеці, котру намагалися знищити мешканці того ж льоху. Підточили їм тоді зубки. І хвости понадрубували. І льох заставили лахміттям, що ледве вміщувалися там нещасні щури. Навіть після поразки їм дозволили залишитися удома, вести звичний спосіб життя: гризти меблі, ласувати старим одягом та змінювати інтер'єр на власний розсуд. Але народжений щур, що ледве відчувши землю під ногами, відправився на програту війну, затаїв образу. Надто сильно йому було шкода зменшеного простору льоху, і від того сильніше він ненавидів кролів та куниць, що змусили їх жити в таких умовах. Усе ускладнював сморід, що не давав спокою щуру. Він ненавидів тих, хто розмазував лайно по підлозі, вважав, що саме білі миші винні у тому, що коїться. Так, деякі миші жили разом із щурами. Кажуть, що у нашого щура навіть серед родичів такі затесалися. Та він їх не любив. О, а ще по дереву вирізати умів. Хобі таке.. Але у майстри-оздобителі його не взяли, мовляв, кігті занадто тонкі і зуби маленькі – не потягне. Ще дуже образився після того темно-сірий щур із білою плямою під лівим ребром, почав збирати прихильників. Запевняв, що треба прибрати сморід, вичистити льох, знищити усі заставлені меблі і жити виключно у старих килимах. А потім спалити фортецю, побудувавши на її руїнах новий світ, де усі живуть у величній мармуровій споруді, забитій старими килимами. Ну, і про мишів не забути. Щури «очистили» льох, зробивши те саме із кількома сусідніми підвалами та двома коморами.

Потім вирішили розширити свою імперію і стали гризти кам'яні стіни фортеці. Чи варто говорити, що у льосі можна було мирно співіснувати і займатися своїми справами? Чи варто говорити, що якщо ти видався надто требнуним або вчився на двійки, то визначили твою подальшу долю далеко не миші? Чи варто говорити, що у темно-сірого щура із білою плямою під лівим ребром були проблеми із сприйняттям запахів і що то усе тхнуло лиш від нього? А не варто. Фортеця сипалася, щури кричали і пищали, часом ламаючи зуби об столітній граніт, а цеглинки іноді падали на хвості нашим хоробрим воїнам, і ті в паніці розмазували свої мізки на смарагдовій підлозі. З гріхом через дупу, але частина стін таки впала. І почалося велике будівництво. Мрамур із дивним запахом старого дерева дзвенів і сипався усюди і звідусіль, аж допоки нова будівля не була довершена. Радів темно-сірий щур із білою плямою під лівим ребром тоді. Радів і вдивлявся у вирізаний зі старого килима стяг, що на ньому птах був лайном намальований. От лише птах відмовлявся дивитися щурячому вождю у вічі, ні, він вдивлявся у далечінь. Кудись у бік цілих фрагментів фортеці, де куниці уже готувалися до нового бою. Щури не витримували нападів надто сильних і фізично більших куниць, тому почали відступати. В решті-решт, останні щури зачинилися у новому курнику. Виглядали у щілинки між дошками, роздивлялися місця знаходження куниць, що так і перли звідусіль. У дріській каструлі, яка слугувала кабінетом головного щура, наш герой усе дужче і дужче нервував. Розуміючи наближення кінця усього і усьому, він надав наказ своїм триматися до останнього, відстоювати кожну шпаринку, утримувати найменшу дірочку у стіні, тисячі яких неодмінно з'являться під час фінального штурму. Темно-сірий щур із білою плямою під лівим ребром потім уже мало говорив. Його настрої, так би мовити, був... дещо похмурий. За кілька діб до того, як куниці увірвуться до курнику, охоронці дріської каструлі почують дещо приглушений дзвін із подальшим плямканням і дивним шипінням. Чи то хтось таки запалив плиту, чи то щур вирішив змінити інтер'єр за посередництвом органічної речовини, що він під 60 років у голові виношував... Невідомо. Але раптом куниці прорвуться. І виявиться, що йдеться справді про курник. Він не має і ніколи не мав нічого спільного із тим

маєтком, що у проєкті красувався. Висохле дерево, що під мармур пофарбоване, самостійно дало тисячі пристойних шпаринок, через які куниці змогли дістатися щурів, а дах знову падав на хвости і голови колишніх переможців. Ну, а птах із лайна продовжив дивитися кудись в сторону, навіть не звертаючи увагу на своїх підлеглих, що їх із кумедним, відчайдушним писком роздирали куниці.

Щури є завжди. Вони мають різний колір, різні хвостики, лапки і зуби. Щури бувають різні і всередині. Хтось хоче величі та визнання, хтось помститися мишам за минулі образи. Є такі, що просто прагнуть відчувати себе кимось великим і могутнім, аби довести усьому світу, що не варто було його блискучу на світлі жовтеньких ламп голову ображати у щурячій академії при Комітеті Гризунівського Братства. Насправді, причин багато. І проблема тут є ширшою. Історія знає нормальних щурів. Порівняно, більш-менш нормальних. Але усі їх спроби збудувати маєток перетворюються на майстрування курників, адже на залишках фортець і маєтків, або незайманих лісів, щурячими лапками важко збудувати щось величне і міцне. Або широкі простори, що обмежені гнилими дошками, або усе це розвалиться до біса. Тому що для чого тоді хробакам було обмінювати фортецю або безмежний ліс на дерев'яну халупу? Тільки, якщо халупа буде зручною для них, великою, і щоб не було там їх опонентів. Щури це розуміють. Деякі. І щурами не завжди народжуються. Ними частіше стають колишні куниці, кролі, хробаки і миші із уже названих причин. А оцей дивний потяг до пернатих на полотнах... Усі прагнуть повторити велич того самого маєтку. Щоправда, навіть той маєток перетворився на попіл. І будувався він в інакші часи. І простояв він не без проблем, адже щури регулярно підгризали одне одного. Але це вже лірика примарних подій.

Привиди часто викликають зацікавленість, від них тхне таємничістю, спокусою і величчю. Курники не зникають безслідно! Їх треба трощити правильно, поступово і з холодною головою на плечах. Курники виростають неочікувано, хоча цей процес є очевидним. Курники слабкі, хиткі, значно поступаються

фортецям, але збудований курник не так просто знищити. І сморід залишатиметься на тому місці, навіть якщо засадити усе подвір'я трояндами чи бузком. Труп курників смердять століттями, а куниці, що піддалися цьому аромату, перетворюються на щурів. І намагаються будувати нові. Але привиди курників уже лише привиди. Лиш деякі попередники справді мали ту силу, волю і величність, про яку так голосно люблять волати у збудованих на попелищі курниках. Нехай всі вони носять щось схоже і називаються майже однаково, нехай сприйняття спаплюжене, несправедливе і огидне. Є один простий факт: Птах, що намальований гівном на шовковому стязі – ніколи не стане величним орлом. В найкращі свої часи він лишатиметься куркою, від якої тхне.



Алхімія: розвиток, філософія, користь і сутність

Алхімія! Настільки відоме слово, що завжди супроводжується вереницями легенд, міфів і ароматом казкової таємничості.

Що це таке? Коли з'явилася алхімія?

Хто нею займався і чим вони були корисними для нас?

Чи володіли люди середньовіччя рецептом вічного життя?

Чому ця наука була такою важливою для суспільно-політичного життя?

Чи існує алхімія сьогодні?

На усі ці питання відповість Костянтин Михайлович Родигін, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри журналістики та соціальних комунікацій Донецького національного університету імені Василя Стуса, який захистив кандидатську дисертацію на тему – «Феномен західної алхімії в соціально-філософському вимірі».

Розкажіть, будь ласка, що таке алхімія і у чому її відмінність від хімії?

Це цікаве питання, яке по-різному вирішувалося самими алхіміками, бо є купа різних визначень, які часто ґрунтуються на тому, що це мистецтво добування еліксиру чи філософського каменю, який перетворює неблагородні метали в золото або який надає людині довголіття чи то безсмертя. Це найбільш поширений варіант визначення. З точки зору історії науки, алхімію можуть розглядати як певний прототип, попередницю хімію, яка потім нею заміщується. Це історико-науковий підхід, але так само може бути підхід культурологічний чи філософський, який розглядає алхімію як соціокультурний феномен у більш широкому розумінні. Тобто не як щось псевдо- або квазінаукове, у прив'язці до поняття науки, яким ми його уявляємо у новий час. Це спроба розглянути цей феномен сам по собі, з його власної внутрішньої перспективи як певну систему поглядів, філософську систему, вчення, теорію та практику. І в цьому сенсі можна сформулювати багато варіантів, як співвідносяться хімія та алхімія. Тобто, в одному варіанті алхімія – це матір хімії, в іншому – це якісь антиподи – тобто лженаука, «середньовічне мракобісся», всілякі «помилки-заблудення», а проти

цього постає точна, експериментальна наука. Це інший, такий, радикально-просвітницький підхід. Третій підхід буде розглядати хімію та алхімію, як взагалі паралельні явища, який допускає, що коли з'являється наукова хімія, то алхімія не зникає, а продовжує існувати як феномен езотеричний, як якась андеграундна субкультура, коли одне іншому може і не заважати, просто вони працюють на різних рівнях. І, власне, тут не йдеться про те, чи все ж таки можна зробити золото чи не можна. В цьому сенсі алхімія існує – так само, як і магія існує. «Існує» – не значить «працює», хоча при цьому тут ніхто і не стверджує, що вона «не працює», це вже зовсім інший погляд – розглядати це як певний феномен, який існує в культурі. І можна побачити різницю, як усе це інтерпретувати: хімія займається перетворенням речовин, а алхімія, за власним визначенням, займається перетворенням матерії та людського духу. Через це, до речі, Карл Густав Юнг в алхімії вбачав таку собі протопсихологію, духовну практику, де в певному символізмі закодовано процес індивідуації. Це ще один погляд. Також можна взяти іншу оптику і сказати, що хімія ставить перед собою цілі в межах певної парадигми – того, що вважається досяжним, – а алхімія ставить перед собою цілі в межах того, що на даному етапі розвитку знання вважається недосяжним. От ще один погляд. Однак те що вважається недосяжним, з часом може змінюватися. Наприклад, атоми вважалися неподільними, а потім було відкриття електрону, і, до речі, саме на цей період припадає новий виток інтересу до алхімії: ідея перетворення елементів, трансмутації, яка раніше була відкинута новочасною наукою, раптом відроджується. І ідея ядерної реакції, яка потім була здійснена, де дійсно відбувається перетворення елементів, хоча це і вже про зовсім інший рівень. Уся ця історія про перетворення елементів, розпад атома, радіоактивність і таку собі ядерну трансмутацію в ХХ столітті надзвичайно посилює інтерес до теми алхімії: науковці міркували, що алхіміки якісь схожі речі давно ніби передбачили.

Тобто алхімію можна трактувати як власне науку, яка може передувати хімії або її супроводжувати. Можна трактувати як філософське, можливо теологічне вчення.

І можна сприймати, як такий собі умовно сформований напрямок, якщо можна, щось типу метанауки, що намагається ставити цілі на майбутнє.

Десь так. І в кінці XIX століття існував такий, можна сказати, паранауковий, напрямок і журнал, «Гіперхімія», видавець якого Фредерік Жоліве-Кастело вважав, що насправді алхімія – це не минуле, а майбутнє хімії, і що це супернаука, яка перебуває на вищому за хімію рівні. Загалом XIX століття – це епоха декадансу та цікавого поєднання інтересу до науки та інтересу до езотеризму, такий собі гібрид.

Я знаю, що алхімія як явище у різних його трактуваннях з'являлася в різних частинах світу і значно раніше за середньовіччя, до якого ми звикли алхімію прив'язувати. Розкажіть, коли і де вона виникла?

Існує багато версій, і наукових, і легендарних. Якщо почати з легендарних, яких дотримувалися самі алхіміки, першим алхіміком був Адам, якому відповідно було відкрито таємне знання. За іншими варіантами згадувався біблійний персонаж Тувалкаїн, перший коваль. До речі, цікава історія, якщо згадати роботу Мірчі Еліаде, румунського релігієзнавця, «Ковалі та алхіміки», де якраз між фігурами міфологізованого коваля, металурга, алхіміка і культурного героя – господаря вогню – проводяться паралелі. Дійсно, якщо розібратися, то коваль нагадує певним чином алхіміка, бо він працює над перетворенням речовини. Або інший варіант: перший алхімік – пророк Мойсей. Або ще один варіант, найбільш типовий – Гермес Трисмегіст, «Тричі найвеличніший», який з одного боку асоціюється із давньогрецьким Гермесом, з другого – це дещо інший персонаж. Він за цим внутрішнім алхімічним легендарієм походив з Єгипту. Дуже поширена версія, що саме Єгипет є батьківщиною алхімії. Тим більше, що сама назва «хімія» походить від назви Давнього Єгипту «Хемі», що означає «Чорна Земля». Потім араби додали частку «аль» і вийшло «ал-хімія». Ну і якщо ми вже підійшли до наукових дослідницьких версій, то ось фактично вже згадана єгипетська концепція, якої дотримувався Артур Джон Хопкінс: алхімія виникає в Єгипті, судячи з усього, за елліністичних часів. Принаймні найдавніші відомі папіруси з

алхімічними текстами, які збереглися, датуються цими часами. Інший варіант – китайська концепція, якої дотримувався англійський вчений Джон Ріддік Партінгтон, де першим джерелом алхімії є Стародавній Китай, з якого відповідні знання далі поширюються в інші центри цивілізацій. При цьому, якимось поза увагою залишається індійська традиція, яка, як заведено в Індії, теж стародавня і самотня. Там була своя алхімія. Тому важко сказати, хто має пріоритет. Цілком можливо, що ми маємо справу із поліцентровою концепцією походження, причому, можливо, поява відбулася не тільки в різних місцях незалежно, але і приблизно водночас. Одразу згадується концепція Карла Яспера про осьовий час, коли потужні філософські та релігійні вчення починають з'являтися по всьому стародавньому світу приблизно в одні і ті самі століття. Можливо, те саме сталося і з алхімією.

Тобто мова йде про Давній Єгипет, Давню Грецію частково, Давній Китай... І Давню Індію. З Давньою Грецією тут можлива спадкоємність від Єгипту, як первинного центру, бо і в самій грецькій філософії постійно присутні відсилки до єгипетської мудрості, як до таких собі «старших товаришів». Туди за мудрістю попрямували Фалес Мілетський, Піфагор, Платон, який у місцевих жерців дізнався легенду про Атлантиду. Демокрит, до речі, поїхав навчатися у місцевих магів до Персії, звідки слово «маг» і пішло. Єгипет – це один центр, що започатковує таку традицію, яку можна назвати «західна алхімія», бо потім від цієї греко-єгипетської алхімії далі йде пряма спадкоємність до арабської алхімії, а потім до західноєвропейської середньовічної. Там чітко можна встановити ланцюжок. Окрім цього, паралельно можна говорити про індійський центр та китайський центр, хоча і той і інший могли також комунікувати з арабським світом, і комунікували, і обмінювалися знаннями, але судячи з усього вони уже мали своє. Загалом, це питання дискусійне.

Ви вже вдруге згадуєте про магію. Наскільки тісний цей зв'язок між поняттями алхімія і магія, якщо базуватися як на ідеологічних, теоретичних, теологічних

моментах, моментах культових і філософських, так і на безпосередньо практиці. Бо принаймні до нашого інтерв'ю у багатьох людей була така думка, що алхімія – це про старі примітивні досліди. Наскільки вона пов'язана з магією і наскільки воно було ефективне?

Тут треба сказати, що у «поп-культурному» сприйнятті образ алхіміка може змішуватися з образом мага – такий собі стереотипний чаклун із відповідними атрибутами, – хоча вони можуть і розрізнятися. В цьому теж є свої підстави, саме визначення магії – це окрема складна історія, там теж усе доволі неоднозначно, це окрема тема для іншого культурного феномена. В принципі можна сказати, що для алхімії більш характерна концентрація на конкретних операційних маніпуляціях, які робляться руками, які прив'язані до лабораторії, до лабораторного приладдя, що часто схоже на якусь кухню, де відбувається хімічні перетворення. З магією – більший акцент на взаємодію із чимось незалежним від людини, духами, силами природи, і акцент на тому, що з ними можна взаємодіяти за певними правилами. І якщо ти взаємодієш з ними за певними правилами, ти з певною ймовірністю, якщо пощастить, будеш отримувати певний передбачуваний результат. У випадку з алхімією є елемент рецептурності та приписовості, дуже багато трактатів побудовані саме по типу рецептів. Але дуже велике значення має елемент випадковості, особистого везіння і, те, що називається Божою волею. Якщо буде Божа воля, то тобі пощастить і все вийде, якщо не буде – значить не вийде, повторюй знову. І наступного разу, якщо ти зробиш усе знову так само і тобі пощастить, ти отримаєш кращий результат. Тобто випрацьовується певний підхід, метод спроб і помилок, який потім критикувався вже новочасними вченими і філософами, зокрема Френсісом Беконом, за принципом, що це ж нерозумно, коли ви повторюєте ту саму дію і сподіваєтесь на інший результат. Якщо ви отримали негативний результат на третій, п'ятий, десятій раз, то змінюйте підхід, методуку, бо ця не працює. А тут є більше елемент персоналізованості, бо результат дослідження залежить не тільки і не стільки від того, що ти робиш, а від того, хто ти. Від твоєї особи, від твоєї персони. Те саме, за тою

самою методикою, за тим самим алгоритмом, комусь іншому повторити не вдасться.

А чому так? Це пов'язано з чимось, що можна обґрунтувати, чи це пов'язано більше з якимись віруваннями чи філософією того часу?

Це якраз те, що можна пояснити скоріше з такої езотеричної точки зору, де власне оцей елемент суб'єктивного, елемент власного духу, стає важливим. Тому комусь одному вдається (в легендах, принаймні) здобути філософський камінь, а інший буде битися над цим усе життя, але він, можливо, недостатньо гідний цього, або в ньому недостатньо віри тощо. Бо це момент завжди про суб'єктивне, про певний духовний стан, про певний настрій. Зокрема в алхімічних легендах всіляко наголошується, що справжній алхімік, або, як кажуть, «Герметичний філософ», адепт (той, кому вдалося здобути філософський камінь, хто посвячений в таємницю) – не має бути корисливим. Він робить золото не для того, щоб збагатити себе. Можливо навіть, як варіант, що отримання золота, трансмутація – це радше пробний дослід, показник якості філософського каменю чи еліксиру, для якого головнішим завданням є вдосконалення самої людини. Адже, якщо він перетворює щось у золото, то він може перетворити людину на досконалу людину. Бо золото – це досконалий метал і символ безсмертя: воно не псується і не іржавіє. Тут дуже важлива річ – аналогії, що, до речі, споріднює алхімію саме із магічним мисленням, бо в магії усе мислиться через аналогії і через символізми, через те, що щось завжди виступає аналогом іншого, – «те, що зверху» є аналогом «того, що знизу». І, відповідно, діючи на щось одне, можна вплинути на щось інше.

Чи були якісь реальні досягнення, які можна констатувати на період античності, середньовіччя, у так звану «епоху буржуазії»? Можливо відомі, або маловідомі, але вагомі для науки, для культури результати, що дали нам перспективи для подальшого розвитку?

Тут треба згадати слова німецького хіміка ХІХ ст. Юстуса фон Лібіха, який сказав, що філософський камінь – це, по суті своїй, сама наука хімії, або те, що алхімія і хімія – це взагалі одне й те саме. І наголошував на тому, що внаслідок діяльності алхіміків і їх пошуків, хай навіть вони не знайшли, чого шукали, в процесі було відкрито величезну кількість речовин, процесів, перетворень, обладнання, хімічних операцій, методик, що потім було покладено в основу хімічної науки, промисловості тощо. Це класичний історико-науковий підхід до алхімії. Дійсно, в цьому процесі, як побічні продукти, були здобуті чи створені багато цінних речей, зокрема технології перегонки речовин (дистиляції), відкриття кислот (хлоридної, чи то соляної, та сульфатної, чи то сірчаної) і такої цікавої суміші, відомої як «аqua regia», тобто «царська водка» чи «царська вода» – суміш кислот, здатна розчиняти золото. Також це відкриття фосфору – надзвичайно курйозна історія. В ХVІІ столітті німецький алхімік Геніг Бранд, намагаючись виділити первинну матерію для отримання філософського каменю з дуже такого дивного на перший погляд матеріалу, як людська сеча, – переганяв її, випарював, висушував і в результаті цих процесів несподівано відкрив речовину, яка світилася в темряві. Він подумав, що от він – філософський камінь. Ще була цікава історія про те, як він цей секрет приховував і намагався його продати. До речі, в цій історії був задіяний інший відомий німецький філософ і математик Готфрід Вільгельм Ляйбніц, якого ми, здавалося би, ну зовсім не очікували тут побачити. Хоча, з іншого боку про Ньютона-алхіміка теж, на перший погляд, якось не думається. А він теж займався алхімічними дослідженнями. Виявляється, одне іншому не заважало (принаймні у ХVІІ столітті). А тепер повернемося до Бранда. Якщо розібратися з алхімічно-філософської точки зору, то нам лише здається, що намагання створити філософський камінь із відходів це якось дивно. Якщо вдуматися, то міркування про те, що саме людина має бути джерелом цього елемента вдосконалення, що із людини має походити це начало, яке можна виділити – так, це цілком в дусі алхімічної філософії. Там є певний елемент антропоцентризму, тому що можна шукати філософський камінь у великому світі, але великий світ (макрокосм) є подібний до малого світу (мікрокосму), тобто до

людини. Сковорода, до речі, про це потім теж писав. Тільки він додав іще третій символічний світ – світ Біблії. Але щодо Сковороди та алхімії, це тема для окремого дослідження – як то кажуть, стежте за анонсами. Отже, якщо людина і всесвіт перебувають у єдності, у певних відношеннях аналогії, подібності то, відповідно, те, що вдосконалює людину, можна знайти у зовнішньому світі, і те, що вдосконалює зовнішній світ – у людині. Таким чином усе пов'язано з усім, а те, що, вгорі, подібно до того, що внизу. Через це є парадоксальний образ у деяких алхіміків: філософський камінь можна знайти будь-де: у бруді, болоті, і він взагалі повсюди валяється, але його ніхто не помічає.

От ми підходимо, навіть уже зайшли на територію питання: а що ж таке філософський камінь?

Це, мабуть, одна з найбільших загадок алхімії, бо навіть в найдавніші часи, за дуже давніми визначеннями, йдеться про камінь, який не є каменем, про незнайомця, якого знають усі і про річ, яка ніде і повсюди. Це з одного боку. З іншого – згадується один із творів Джеффри Чосера із Кентерберійських оповідей – «Оповідь Слуги каноніка» – я її колись перекладав українською. Надзвичайно цікавий твір: на першому рівні це сатира на алхіміків, а на глибшому рівні – в певному сенсі також алхімічний текст. Окреме питання, чи був Чосер алхіміком, чи ні, або, як мінімум, на чомусь знався. Отже, там фігурує діалог Платона, який насправді і не належить Платону – такий собі апокриф, де у Платона учень запитує: «Скажи мені, учителю, а що таке є оцей таємничий камінь?». Платон йому відповідає: «Камінь – це магнезія». «А що таке магнезія?». «Це така вода, в якій злито чотири елементи» (йдеться про чотири елементи-стихії: вода, земля, вогонь і повітря). «А яка же сутність у цій воді?». Платон відповідає: «Я не можу на це відповісти. Це таємниця, яка самому Богу належить, і Він не дозволяє розкривати її просто так. Він розкриває її тільки сам, тільки тому, хто шукає і тому, кому забажає. І найчастіше Бог велів, щоб філософи, що володіють цією таємницею, залишали її у таємниці». Ось така притча, в якій дуже цікаво окреслена оця єдність протилежностей. Бо, з чого починається діалог: шукають

камінь, а знаходять воду. Камінь – це вода. Мислиться, що філософський камінь – це щось ідеальне, досконале, якась така есенція – а тут він же ототожнюється з водою, де змішані усі елементи, тобто йдеться про якийсь хаос, таку собі ідеальну сировину, первинну матерію – а вона асоціювалася із чимось недосконалим, із чорним кольором і гниттям, із змішанням у хаосі елементів, але із чого можна зробити щось наддосконале. Якщо золото – це щось досконале, то філософський камінь – це щось супердосконале. І воно має настільки у надлишку цієї досконалості, що може передати її менш довершеним тілам. Тобто філософський камінь – це щось неоднозначно визначене, але те, що володіє вищим ступенем досконалості і здатне надавати досконалість неживим предметам, перетворюючи метали на золото, і досконалість живим істотам, наприклад, надаючи людині абсолютне здоров'я, довголіття, а може навіть безсмертя.

Ви зазначили, що якщо філософський камінь колись був кимось відкритий, то цій людині було наказано зберігати його виключно для особистого користування і не передавати його іншим. Виходить, що це якесь питання особистого відкриття, особистого досягнення?

Тут великою мірою усе стосується саме масштабу особистого. Але тут головне те, що треба тримати таємницю за сімома печатками, не розкривати її профанам. Бо якщо вони не готові до цього знання – в кращому випадку воно ніяк їм не допоможе, а тільки їх погубить, а в гіршому випадку призведе до масштабних катастрофічних наслідків. Тут можна згадати алхіміка ХХ ст. Фулканеллі, який застерігав від «науки, необтяженою совістю», яка здатна створити надто руйнівну зброю – він натякав на ядерну зброю. Повертаючись до моменту персональної відповідальності – залишається головний імператив: треба тримати секрет, не виказувати його за жодних умов, навіть під тортурами, адже владоможці будуть намагатися його дізнатися. Окрім цього, не можна сказати, що алхімік (справжній ідеальний алхімік) має використовувати філософський камінь для егоїстичних цілей. Егоїзм в алхімічній філософії не заохочується. Більш того, вважається, що корислива і жадібна людина ніколи не знайде філософський камінь. В легендах

пропагується інший варіант, наприклад про алхіміка Ніколя Фламелья, якого ми знаємо із циклу про Гаррі Поттера, який увійшов у поп-культуру. Ці легенди полягають в тому, що він, знайшовши секрет філософського каменю, застосував його для благодійності. І, мовляв, раптом Фламель, який працював звичайним паризьким нотаріусом, починає донатити великими сумами на будівництво церков, лікарень, усіляких шпиталів, різних гуманітарних закладів, де піклувалися про людей. Питання: звідки кошти? Тут підключається легенда про філософський камінь. Окрім неї, є ще унікальна історія. Мовляв, смерть Фламелья була інсценована, замість нього поховали дерев'яну колоду, а в реальності він інкогніто разом з дружиною поїхав кудись на схід, до Індії. І що ніби десь через 300 років його хтось десь іще бачив. Ну, і що він живий дотепер. Власне, історія в «Гаррі Поттері» обігрується, як продовження цієї легенди. Якось воно так. З однієї сторони усе це про персоналізм, а з іншої – заперечення корисливості та егоїзму. Що алхімік має працювати на благо суспільства. Є ще одна легенда про Раймонда Луллія, наче він при дворі англійського короля Едуарда займався алхімічними дослідженнями, щоб зробити золота і профінансувати новий хрестовий похід. Але король, який ще й тримав Раймонда в ув'язненні і змушував його робити золото, витратив гроші на війну проти Франції, яка увійшла в історію під назвою Столітня війна. До речі, цікавий кейс щодо того, як можуть перетинатися алхімія і політика.

Так, алхімія, політика, а б сюди відніс би і релігію, адже воно, м'яко кажучи, часто взаємозалежне. Як до алхімічних практик ставилися правителі і, найголовніше, як до цього ставилися релігійні діячі?

О, це надзвичайно цікаве питання через контраверсійність у своїй суті. З одного боку, є певний погляд, небезпідставний, що алхімія розглядалася як єретичне чи сумнівне знання і переслідувалася церквою. З іншого боку, європейські алхіміки принаймні високого середньовіччя – це майже винятково церковні особи, що можна пояснити тим, що на той момент саме духовництво було найбільш освіченим, зберігачами знань і традицій, в тому числі античних. Так-то тоді навіть

королі могли бути неписьменними і нічого. Ще одна історія – реальний історичний документ – булла Папи Римського Іоанна XXII, в якій він категорично засуджує алхімічну діяльність, проголошує, що це усе має каратися і переслідуватися, що це все шахрайські і єретичні практики. Це може трактуватися, як наслідок дуже поширеного алхімічного шахрайства, яке становило загрозу для суспільства, і церква намагалася із цим боротися, як, наприклад, в інші якісь часи держава могла запускати якісь кампанії проти грального бізнесу. Є й інша інтерпретація – що Іоанн XXII сам був алхіміком, і таким чином прибирав конкурентів. Папи Римські були різними. Ще один – Сильвестр II, або Герберт Аврільський, – ймовірно теж був алхіміком і навіть чорнокнижником, такі легенди про нього ходять. Роджер Бекон – знаменитий середньовічний діяч, філософ, монах, алхімік, якого в історії науки розглядають як «мученика науки» і геніального вченого, який випередив свій час. Його свого часу переслідували через підозри у єресі та заняттях магічними практиками. При цьому він сам написав трактат «Про нікчемність магії і могутність природи», хоча це не врятувало його потім від багаторічного ув'язнення, де він, до речі, продовжував займатися своїми дослідженнями. Дуже цікавий персонаж: передбачив літальні апарати, підводні човни, автомобілі, тобто повозки, що здатні рухатися без коня. Водночас у нього можна знайти і застереження, що знання – це прерогатива обраних, бо якщо дати знання людям непосвяченим, то вони використають його тільки на шкоду. З одного боку новатор, з іншого – консерватор. Для алхімії це характерно – консервативне новаторство.

Тобто людина намагалася забезпечити певну безпеку для цієї сфери, і не тільки для цієї. Я так розумію, що мова йшла про науку в принципі?

Так. І ще маю додати, що, з одного боку існує цей погляд, ніби алхімія вчення антицерковне і єретичне, з іншого боку – самі алхіміки обстоювали інший образ свого мистецтва: вважали його Божественним, і навіть існувала дуже смілива аналогія між філософським каменем та Ісусом Христом. Образ такого «Спасителя», тільки Ісус – Спаситель людства, а філософський камінь – спаситель

матерії. Карл Густав Юнг, до речі, присвятив окремий розділ свого дослідження «Психологія та алхімія» саме цій проблемі. Такий дискурс: тут антирелігійний, а з іншої сторони – сама алхімія позиціонує себе як благочестиве і Божественне мистецтво.

Але я так розумію, що від репресій алхіміків це не врятувало.

Так, тут є і репресії духовного характеру, що могли базуватися на звинуваченнях в ересі, з іншого – репресії світського характеру, коли можновладці ув'язнювали алхіміків і змушували їх працювати на себе. Часто це коштувало алхіміку життя, коли його примушували дати обіцянку, що він отримає позитивний результат, зробить золото. І коли вкотре нічого не виходило, його страчували за звинуваченням у зраді чи шахрайстві. Саме тому Альберт Великий – ще один середньовічний філософ, теолог та алхімік – в одному зі своїх трактатів писав, що завжди треба тримати секрети при собі: нікому не розповідай таємниці, особливо можновладцям, бо якщо вони за тебе візьмуться – ти пропав. Ще можна згадати історію із серії «цікаві легендарні алхімічні сюжети» про шотландського алхіміка Олександра Сетона, відомого під псевдонімом Космополіт, якому не пощастило потрапити до двору курфюрста Саксонського, який посадив його до в'язниці, катував його там, щоб той видав йому таємницю філософського каменя. І невідомо, як би це усе закінчилося, але тут трапився такий випадок, що інший алхімік того часу, авантюрист, польський шляхтич Міхал Сендзівой – найвідоміший з польських алхіміків – допоміг втекти Космополіту з в'язниці, за що той подарував Міхалу запас філософського каменя. Потім Сендзівой зміг гастролювати по всій Європі, при різних дворах, перетворювати метали на золото доти, доки цей запас порошку філософського каменя не вичерпався.

Тобто у Космополіта був філософський камінь?

Так. Ми маємо типову історію про авантюрного алхіміка, який отримав камінь від наставника (і таким тут є Космополіт). Потім, намагаючись відтворити рецепт після вичерпання запасів еліксиру, Сендзівой зазнає невдачі і помирає у злиднях.

Прямо сюжет для авантюрного роману. Сам Сендзівой пригодницький персонаж, діяльність якого – це і про політику, і про шпигунство: він примудрявся бути довіреною особою та особистим секретарем кількох королів водночас, які могли один з іншим не дуже дружити. За його прототипом створений польський фільм «Алхімік» 1986 року. Непоганий фільм, щоправда, усе псує поява інопланетян наприкінці, але то, мабуть, так тоді модно було. Поляки дуже пишаються цією людиною, вважають саме його, а не Джозефа Пристлі, відкривачем кисню. Також можна згадати, що в трактаті Міхаеля Маєра згадуються так звані «Дванадцять стовпів алхімії», серед яких зокрема Гермес Трисмегіст, Демокрит, Марія Єврейка (могла ототожнюватися з сестрою Мойсея), Альберт Великий, Роджер Бекон і якийсь Анонім, підписаний як «Сармат» – певно йдеться саме про Сендзівою. Це явна відсилка до теорії сарматизму, за якою шляхта Речі Посполитої вважала себе нащадками сарматів. Таким чином зокрема і українські землі як частина міфопоетичної Сарматії вписуються в алхімічний контекст. Це ще одна цікава тема для дослідження.

Наскільки усе переплетено: політика, релігія, філософські вчення і лабораторні досліді.

О так, до речі, іще про політику. Був такий період – Френсіс Сйтс називає його «Розенкрейцерське просвітництво», – коли відбувається незвичний синтез алхімії, магії, Кабали і наукового знання. Нібито просвітництво, але несхоже на просвітництво XVIII ст. – раціоналістичне – а, таке собі, езотерично-містичне, алхімічне, де фігурує напівлегендарне товариство Розенкрейцерів, яких вважають одними з попередників масонства та інших таємних товариств нового часу.

Присутня ідея побудови певної утопії, заснованої на науці, релігії і синтезу магії з алхімією, їх поєднання; побудови утопічного суспільства на ідеалах пізнання. Не зовсім так, як це потім відбулося під час епохи Просвітництва, але це міг бути певний прототип, попередники, які згодом були забуті. Ця побудова утопії, власне, дуже добре вписувалася у контекст протистояння католиків з протестантами, з Тридцятирічною війною. Розенкрейцерів найбільше

підтримували у протестантських країнах, але ця сторона у перспективі програла. Шматочок про те, як алхімія включається у політику.

Так, алхімія включається в політику, політика – часто супроводжується великою кількістю військових і воєнних питань. Отже, алхімія і зброя. Фізична або психологічна. Наскільки одне стосується іншого у середньовічних часах, і вже наближаючись до наших часів?

Як тут не згадати питання винайдення пороху. Хто перший його відкрив – Китай чи Захід, або, можливо, це були незалежні відкриття, хоч у Китаї раніше.

Стосовно Європи, тут відкриття пороху пов'язано з іменем Роджера Бекона. Він в одній із версій вважається відкривачем пороху в Європі. Інший персонаж – напівлегендарний німецький монах Бертольд Шварц. Ймовірно, що «Шварц» (з нім. – чорний) було прізвиськом, яке приліпилося до нього після випадкового винайдення пороху. Він розтирав у ступці суміш селітри, деревного вугілля та сірки і відбувся вибух. Ступка, фактично, перетворилася на таку собі мортиру. Власне, мортира за таким принципом і працювала. Цікаво, що з англійської «mortar» – це і ступка, і мортира, і сучасний міномет. Отакий цікавий збіг. Порох – це, напевно, найбільший внесок алхімії у воєнну справу. Інша історія – це грецький вогонь – запальна суміш, секрет якої був згодом втрачений. Там, вочевидь, використовувалася нафта. До речі, в «Грі Престолів» гарно обігрується ця річ, про «дикий вогонь», який є певною аналогією оцього грецького вогню. І приготуванням цього «дикого вогню» теж займаються алхіміки.

Так, на секунду відійдемо від теми зброї. Хоча, зі зброєю воно теж пов'язано. Про те, як політики і релігійні діячі ставилися до алхімії – зрозуміло. Як ставилися до неї звичайні люди, особливо люди середньовіччя.

О, це теж цікаве питання і надзвичайно контраверсійне. Навколо алхімії склався дуже суперечливий образ і склався небезпідставно. З одного боку, є велика кількість різноманітних дослідів, затратних, як могли ніяк не окупитися і не призвести до бажаного результату, з іншого боку – є існування різноманітних

пройдисвітів і шахраїв, що намагалися спекулювати на алхімічних темах, торгувати псевдо-секретами еліксиру або власне «еліксиром», який потім виявлявся невідомо чим, сюди ж приписували і фальшивомонетників. Але інший момент: пошуки золота, пошуки таємниць, пошуки безсмертя – це усе не могло не приваблювати, тому завжди не бракувало ентузіастів, які і намагалися самі щось досліджувати, і ставали жертвами шахраїв, які обіцяли їм золоті гори. Тому дуже суперечливе було сприйняття. Тут це дивовижне мистецтво, а тут – ересь, шахрайство і кримінал. Але охочі долучитися завжди були.

Отже, останнє питання. Із більш давньої історії доходимо до приблизно сьогоденних часів. Можливо, там 50-100 років тому – я просто не хочу прив'язуватися до конкретних країн або особистостей, розумію, підозрюю, що можна багато чого сказати і про Третій Рейх, і про різноманітні подібні країни. Питання: Чи мають місце алхімічні практики сьогодні і які вони? Надзвичайно цікаве питання. Справа в тому, що один із усталених поглядів, класичних, наукових, просвітницьких стверджує, що була алхімія у Середньовіччі, в епоху Відродження, максимум XVII-XVIII століття, а потім прийшов Лавуазьє, заснував наукову хімію, і алхімія на цьому вмерла. Дуже зручний погляд, він вкладається у певну систему, у певний наратив. Можна сказати, що за 100 років до того був Роберт Бойль, який себе називав «хімік-скептик», хоча в XVII ст. терміни «хімія» і «алхімія» вживалися як взаємозамінні. Зокрема, український філософ Феофан Прокопович пише про «хіміків», маючи на увазі алхіміків, і на питання «Чи можна здобути золото?» він відповідає «А чому б і ні?», оскільки ніщо не каже, що це неможливо. Повертаючись до теми розвитку алхімії, просвітницькому погляду зручно це усе відсікти. В його парадигмі алхімія – це протонаука, в якій є якісь корисні зерна, але тепер це усе вмерло, бо є більш прогресивні речі, треба переходити до Науки. З іншого боку, вже в кінці XIX ст. відкриття електрону і переворот у фізиці викликають зовсім інші погляди на перетворення елементів, і уже не езотерики, а академічні вчені заявляють, що таке уже було, що алхіміки таки були частково праві. Хоча, коли одночасно наводять

контекст ядерної фізики, щоб пояснити ним алхімію, то це скоріше може заплутати. Ймовірніше, що в алхімії йдеться більше про перетворення елементів без жорстких умов ядерних реакцій, у звичайних умовах. Нібито такий собі «холодний термоядерний синтез», але це вже інтерпретації. Самі алхіміки, певне, мислили в інших координатах, більш традиційних. Загалом, ХІХ ст., яке здається нам століттям прогресу, розвитку науки, безлічі винаходів, що частково є правда, але в той самий час – це окультизм, спиритизм, віра у переселення душ, намагання спілкуватися з померлими, відкривати щось надприродне, це вчення Блаватської про духовних вчителів, про таємне знання, таємну доктрину. Такий собі інший бік. Тобто різноманітна езотерика не лише не зникає – у сучасному розумінні вона навпаки саме тоді з'являється, і, відповідно, інтерес до алхімії є присутнім. І автори того часу про це пишуть. Певний відбиток можна знайти у «Соборі Паризької Богоматері» Віктора Гюго, де алхімічна тема проходить доволі помітно. І, судячи з усього, з практикуючими алхіміками він таки був знайомий. Ще є цікава історія уже в ХХ ст.: на хвилі ентузіазму навколо перетворення елементів та радіоактивності, низка академічних вчених робить спроби робити таку собі «хімічну алхімію», з позицій сучасної науки. Дуже цікавий персонаж – «останній львівський алхімік», Збігнєв Дуніковський. Інженер, науковець, син знаменитого професора Львівської політехніки Еміля Дуніковського, він робив досліди із видобування золота із піску. При чому, він сконструював якийсь апарат, де, як він стверджував, джерелом енергії був елемент, що випромінював так звані «Z-промені». Він робив демонстраційні експерименти, вибивав собі фінансування у різних інвесторів. У якийсь момент нібито отримав позитивний результат, але при відтворенні експерименту нічого не виходило – в результаті він був ув'язнений за шахрайство. Здавалося б, Середньовіччя, але ні. Париж, 30-ті роки ХХ ст. Якщо згадати ще нацистську Німеччину, їхні захоплення окультизмом, то це та сама епоха. І в ХХ ст. маємо ще один цікавий приклад загадкового традиційного алхіміка-адепта, відомого під ім'ям Фулканеллі – судячи з усього, це псевдонім. Справжня особистість залишається під питанням. У власній праці «Таємниця соборів» алхімік інтерпретує символіку готичних

соборів, зокрема і Собору Паризької Богоматері, пояснює це, як зашифровані алхімічні посилання. Йому також приписують успішну трансмутацию. Про нього в принципі теж ходять багато легенд, зокрема така, що він брав участь у Другій Світовій війні у французькому русі опору. І в якийсь момент, коли німці взяли в облогу фортецю, де він тримав оборону, Фулканеллі безслідно зник. І його більше ніхто не бачив. Після війни його ще шукали різні спецслужби, вважаючи, що він щось знає про «ядерний проєкт». Відповідно – не знайшли. Отже, дуже цікаве поєднання історії, легенди і доволі відомих історичних сюжетів. Таким чином, принаймні, ми можемо казати про алхіміків ХХ ст., а це означає, що ми можемо перекинути місток і до сучасності. Просто про сучасність ми мало що можемо знайти, бо сама специфіка алхімії полягає в тому, що це утаємничене знання, така собі андеграундна субкультура.